

Stichting Literatuurclubs Drenthe: Januarilezing

Door Elke Maasbommel

De kapperszoon Gerbrand Bakker

Opzet

- Introductie: Waarom Bakker weer een roman schreef
- Thema: Feit en Fictie
- Wie is 'de schrijver' als personage?
- Voorbeelden van andere boeken met een fictieve auteur
- Het effect in *De kapperszoon*
- Autobiografische elementen
- Bakkers mening

Hoe *De Kapperszoon* tot stand kwam

- Na twaalf jaar pas weer een roman
- Romans waren ‘pretentieus, koket, en aanstellerij’
- Wel zichzelf erin toegevoegd
 - ‘Ik vond dat voor mijzelf een leuk spel: eens kijken hoe véér je daarmee kunt gaan – dat bleek best ver te zijn. Er is, toen het boek al af was, iets bij me opgekomen: dat ik door die schrijver midden in het fictieve werk te plaatsen, weer de overgang terug van non-fictie naar fictie kon maken. De schrijver als overgangssmeermiddel, zeg maar.’

De werkelijkheid als thema

- Onderzoek naar de vliegtuigramp
- De zoektocht naar de waarheid over Cornelis
 - Is hij opeens een ander mens als hij zichzelf Carlos noemt?
- Iedereen gaat anders met rouw om:
 - 'Besef jij je wel dat ik hier ook mee te maken heb? Dat mijn vader al weg was voordat ik hem heb kunnen leren kennen?' (p. 105)

De werkelijkheid als thema (2)

- Simon heeft wel maar ook geen herinneringen aan wat er gebeurd is
 - ‘Hij weet het, het is hem verteld, maar hoe hij ook graaft, er is nooit een herinnering naar boven gekomen. Hooguit valse herinneringen, als hij een doodenkele keer de foto's bekijkt die zijn moeder op die dag heeft gemaakt.’ (p. 32)
 - ‘Natuurlijk weet ik daarvan. Ik heb die foto's toch weleens gezien?’ (p. 162)

De werkelijkheid als thema (3)

- Simon gelooft de verhalen van zijn opa niet:
 - Verhalen, voor Simon. Allemaal uit de tweede hand. De mensen hadden veel liever zijn grootvader dan zijn vader. Maar kan hij een bijna negentigjarige die pocht dat hij de vrouwen van zich af moet slaan in het verzorgingstehuis geloven?' (p. 34)

De werkelijkheid als thema

- Juist heel veel 'echte' waarheid in het onderzoek over Tenerife.
 - Toch ook weer geromantiseerd, over Eve Meyer: 'Misschien zou ze er [in Venetië] wel iemand ontmoeten, een Italiaan met goede manieren, bruine ogen en lange zwarte wimpers.' (p. 137)
- Als lezer word je continu heen en weer geschud tussen feit en fictie.

Gerbrand Bakker als personage

- Toegevoegd om het plezier in het schrijven te houden.
- Je vraagt je als lezer af hoeveel van die schrijver echt gebaseerd is op Bakker, en wat er allemaal verzonnen is

Metafiction

- Boeken over fictie en literatuur; je wordt er continu aan herinnerd dat wat je leest niet echt is.
- Satire, semi-autobiografie, spel spelen met de lezer

Voorbeelden van boeken met een fictieve auteur

- De Romeinse schrijver Ovidius (43 v. Chr. – 17 na Chr.)
- Vertelde dat hij verbannen was naar een dorp bij de zwarte zee
- Heeft hij het allemaal verzonnen, is het allemaal humoristische fictie?

Voorbeelden van boeken met een fictieve auteur (2)

- Geoffrey Chaucers *Canterbury Tales* (uitgebracht rond 1400)
- Een groep pelgrims die naar Canterbury reizen en ondertussen allemaal verhalen vertellen
- Chaucer heeft zelf twee verhalen, hoewel hij eerst beweert dat hij helemaal geen prater is
- Een parodie op een ridderverhaal, en een rechtsverhaal
- Voegt zichzelf toe vanwege de satire

Voorbeelden van boeken met een fictieve auteur (3)

- Kurt Vonnegut in *Slaughterhouse-Five* (1969)
- Over het bombardement van Dresden
- 'All of this happened, more or less.'
- Begint met een introductie dat hij een serieus boek wil schrijven over het bombardement
- Verder heel bizar verhaal
- Satire

Voorbeelden van boeken met een fictieve auteur (4)

- Stephen King in *The Dark Tower* reeks (1982-2012)
- Kruising tussen fantasy, science-fiction, cowboyroman
- Stephen King speelt een belangrijke rol in het boek
 - Als hij niet doorschrijft, wordt de missie nooit voltooid

Voorbeelden van boeken met een fictieve auteur (5)

- Milan Kundera in *Onsterfelijkheid* (1988)
- Begint met hoe de schrijver een gebaar ziet, en daar vloeit het verhaal uit voort
- Continu aan herinnerd dat het fictie is
- Schrijver komt fictieve personages tegen in het boek
- Filosofisch, over kunst en scheppingskracht

Hoe dit is verwerkt in *De kapperszoon*

- Spel tussen werkelijkheid en fictie
- De rol van de schrijver
- Dingen lopen in elkaar over

De schrijver als personage

- Duidelijk gebaseerd op Bakker:
 - ‘Een goede borstelkop’, ringetjes in zijn oor
 - Boeken als *Beneden is het kil*, *Mei*, *Amandelbomen bloeien rood*, *De landweg* – het klopt net niet
 - Geen naam

De schrijver als personage (2)

- Actieve rol in het verhaal

- Simon praat met niemand, behalve de schrijver
- Hierdoor gaat Simon zelf onderzoek doen

‘... trouwens ken je deze: canaryislandcrash.com

nee

kijk maar eens dan’ (p.236)

- De schrijver en Bakker zetten hem ‘aan’ (maar dat doen schrijvers altijd!)

De schrijver als personage (3)

- De schrijver komt op bezoek in de kapperszaak:

‘Simon laat ze babbelen. Misschien komt het de schrijver goed uit dat uitgerekend Jan hier vandaag zit. Ditjes en datjes van vroeger. Twee kappers voor de prijs van één.’ (p. 72)

- Toch houdt Jan een en ander verborgen voor de schrijver:

‘Waarom zei je dat vanmiddag niet?’

‘Nou ja, met die vent erbij, een schrijver, nou, dan weet je het wel...’

‘Wat weet je dan?’

‘Die gaat daarmee aan de haal, natuurlijk!’ (p. 80)

De schrijver als personage (4)

- ‘Hoe gaat het met die schrijver?’ (p. 201)
 - ‘Je had geloof ik gelijk toen je zei dat schrijvers altijd met alles aan de haal gaan.’
- ‘Hoe gaat het met je boek?’ wil Simon nog weten. (p. 226)
 - ‘Jouw vader lijkt me een fictief persoon,’ zegt de schrijver. ‘En ik denk dat je wel tevreden bent als ik klaar ben.’

De schrijver als personage (5)

- Twee hoofdstukken tussen de schrijver en Oscar, de barman van The Queen's Head, zonder de hoofdpersonen
- De schrijver is zeer tevreden met zichzelf
- Wie is nu de echte hoofdrolspeler?
- Titelverklaring

Alles loopt in elkaar over

- Onderzoek van Simon (of Bakker) over de ramp
 - Feit en fictie in deel twee, over Cornelis en Jacob (Koppie)
 - Simon (en Bakker) doen onderzoek, Cornelis maakt het mee
 - De schrijver noemt de nieuwe barman Igor, terwijl hij Egan heet
 - Gaat hij hier teveel op in het verhaal?

Alles loopt in elkaar over (2)

- De sekscène tussen Simon en de schrijver

- Terwijl hij boven de wc-pot hangt, komen er dingen in zijn hoofd die hij daar helemaal niet wil hebben. Van het huis van de schrijver, van het lichaam van de schrijver, van de vingers van de schrijver die keihard zijn tepels beknepen terwijl hij boven op hem zat, of nee, wacht, het was andersom. (...) De schrijver beschreef, hij voerde het uit. Of haalde hij zich dat nu in zijn hoofd? Hij kan zich niet eens herinneren of hij is klaargekomen. Onplezierig was het niet geweest...' (p. 150)

'Ben jij eigenlijk toen, je weet wel, die avond dat je hier zat met je kapper, met hem naar bed geweest?'

De schrijver kijkt hem aan, een tikje glazig al. Egan heeft net de bitterballen op tafel gezet. 'Nee,' zegt hij. 'Ik wilde wel. (...) Ik heb het me verbeeld.' (p. 266)

Alles loopt in elkaar over (3)

- 'Maar het allermooiste aan schrijven,' zegt de schrijver alsof Oscar ernaar gevraagd heeft, 'blijft toch wel dat alles kan. Alles kan! Je kan het zo gek niet bedenken, als je het geloofwaardig opschrijft, kan het.' (p. 266-267)

De 'echte' Gerbrand Bakker

- Bakker is een heel persoonlijke schrijver, en voegt veel van zijn ervaringen toe in zijn boeken
 - *Boven is het stil* en *Perenbomen bloeien wit*
- Bakker heeft zelf een 'eigen' Igor gehad

De 'echte' Gerbrand Bakker (2)

- Hij verdeelt zichzelf over alle personages
 - Simon is alleen, 'indolent'

Eigenlijk verschillen onze beroepen niet zo,' zegt de schrijver. 'Jij knipt of scheert, niet te veel, ik schrijf, ook niet te veel, en de rest van de dag gaat op aan rommelen, koken, eten, beetje tv-kijken, lezen.'

(...)

'Rommelen,' zegt de schrijver. 'Wat een prachtige omschrijving is dat eigenlijk. Voor min of meer ongemerkt de dag doorkomen. (p. 76)

- 'Ik zit ook enorm in die moeder'
- Oscar vertelt een verhaal over Iran, maar daar is Bakker zelf ook geweest

Bakkers ongezouten mening

- Dit [roken] is echt heel smerig.' p. 272)
- 'Iedereen zit tegenwoordig toch op Twitter.' (p. 211)
- Over de film *1917*: 'De schrijver is minder enthousiast.' (p. 146)
- 'De schrijver zit achter zijn tweede biertje en had een ellendig verhaal opgehangen over minibiebs. Dat iedereen tegenwoordig een minibieb in zijn tuin of in de straat of in het dorp had. En dat hij het niet kon laten daar altijd in te kijken en elke keer toch weer bang was dat een van zijn eigen boeken daarin stond.' (p. 262)
- 'Vadsige jochies zijn het. Vroeger waren studenten jongens met wie je graag naar bed ging, nu lijken ze er alleen te zijn om je aan te ergeren.' (p. 265)

Bakker over herdenken

- 'Het enorme verschil tussen 1977 en 2014. Het is bizar, maar hij voelt jaloezie, hoewel hij snapt dat er in 1977 waarschijnlijk maar twee televisiezoekers waren. De impact was veel geringer, mensen konden zich niet direct uiten zoals tegenwoordig. Tegenwoordig staan ze rijendik langs de snelweg als er slachtoffers vanaf een buitenlandse plek van een ramp worden overgebracht naar Nederland. Ze applaudisseren er ook nog bij.' (p. 93)
- 'De derde keer,' zegt Jan, 'was in 1987, tien jaar erna. Tien jaar, niet negen, niet elf, wat een onzin eigenlijk. En natuurlijk na vijfentwintig jaar, in 2002. Toen was er een hele heisa, er waren zelfs mensen uit Amerika bij.' (p. 52)

Het taalgebruik van tegenwoordig

- 'Of sorry, zwakzinnigen, dat moet ik niet zeggen. Ik ben een beetje in de war over hoe ik ze moet noemen, maar we zijn nu onder elkaar.' (p.12)
- 'Je weet dat je niet mongolen mag zeggen.' (p. 222)
- 'En hoe gaat het eigenlijk met dat zwemmen dat je doet? Is dat wat?'
'Dat is wel leuk, ja.'
'Leuk? Dat schijn je tegenwoordig niet meer te mogen zeggen.'
'Waarom niet?'
'Omdat het nietszeggend is.' (p. 99)
- 'Die [opa] zit natuurlijk ook vast aan de routine in dat bejaardentehuis.'
Zijn moeder zucht. 'Ik vraag me weleens af in welke tijd jij leeft. Bejaardentehuis?' (p. 234)
- 'Fijn weer,' zegt Jason.
Fijn, denkt Simon. (p. 240)

Bakker over homoseksualiteit

- Simons moeder snapt er niets van

'Tja. Kun je aan jou zien dat je homo bent?'

'Dat is heel wat anders.'

'Hoe dan? Waarom?'

'Ik ben niet zwakzinnig.'

'Beperkt. Verstandelijk beperkt.' 'Jaja. En Sam en Johan zijn geen mongolen.'

'Aan die twee kun je in elk geval zien dat er iets mis is met ze.' (p. 65)

'Dat vind jij vast wel een aardig idee. Spannend.' (p. 164)

Gerbrand Bakker: De Stille Activist

- ‘Inzake besprekingen van *De kapperszoon* houd ik vol dat elke recensent die het woord ‘homoseksualiteit’ durft op te schrijven af is. Dat geeft namelijk uitsluitend de bekrompenheid en burgerlijkheid van zijn of haar eigen denkwereld weer. Aangezien het nergens gethematiseerd wordt, is het geen thema en is er dus ook geen enkele reden om het te noemen. (...) Ergens ben ik hierdoor, zoals Raf Njotea zei tijdens een openbaar interview bij Passa Porta in Brussel, ook met Tobi Lakmaker, zónder dat ik het erover wil hebben toch een soort van activist. Een stille activist.’